

ZAMONAVIY GAT DASTURLARI ORQALI QISHLOQ XO'JALIGI YERLARIDAN FOYDALANISH KARTALARINI TUZISH

Xujakeldiyev Komil Nosirovich

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti “Geodeziya, kadastr va yerdan foydalanish”
kafedrası t.f.f.d. (PhD), dotsent v.b.

xujakeldiyevkomil@gmail.com

Shog'darov Doniyor Dilshod o'g'li

“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universitetining Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar
instituti “Umumtexnik fanlar” kafedrası o'qituvchisi

Doniyorshogdarov@gmail.com

Annotatsiya: Hozirgi kunda respublikamiz xalq xo'jaligining turli sohalarida, ayniqsa qishloq xo'jalik xaritalardan foydalanishda zamonaviy GAT dasturlaridan keng foydalangan holda aniqlik darajasi yuqori bo'lgan elektron raqamli kartalarni yaratish texnologiyasi yo'lga qo'yilib, mavjud 1:10000 va 1:25000 miqyosidagi elektron raqamli kartalar yangilanmoqda. Shu bilan bir qatorda turli formatlarda yaratilgan raqamli kartalar ArcGIS dasturi formatlarida bajarilmoqda.

Kalit so'zlar: GAT, elektron xaritalar, matematik asos, yer resurslari, massivlar, modernizatsiya, obyektlarini, avtomatlashgan.

Аннотация. В настоящее время внедрена технология создания высокоточных цифровых карт с использованием современных программ ГАТ в различных отраслях народного хозяйства, особенно при использовании сельскохозяйственных карт, а существующие электронные цифровые карты масштабов 1:10000 и 1:25000 карты обновляются. Кроме того, цифровые карты, созданные в различных форматах, реализуются в форматах программного обеспечения ArcGIS.

Ключевые слова: ГАТ, электронные карты, математические основы, земельные ресурсы, массивы, модернизация, объекты, автоматизация.

Abstract. At present, the technology of creating high-precision digital maps with the use of modern GAT programs in various sectors of the economy, especially in the use of agricultural maps, has been introduced, and the existing

1: 10000 and 1: 25000 electronic digital maps are being updated. In addition, digital cards created in various formats are implemented in ArcGIS software formats.

Key words: GAT, electronic cards, mathematical basis, land resources, arrays, modernization, facilities, automation.

Dunyoda uning turli mintaqalarida kechayotgan ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni zamonaviy GAT asosida elektron xaritalarni yaratishga muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, qishloq xo'jaligi sohasini o'rganish, tahlil qilishda kartografik ta'minlash uslublaridan keng foydalanish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Bu borada jahonning rivojlangan davlatlarida iqtisodiyotni rivojlantirish bilan bog'liq qishloq xo'jaligi, tabiiy va ijtimoiy - iqtisodiy muammolarni o'rganishda ham qishloq xo'jaligi elektron xaritalari yordamida hudud to'g'risida ishonchli ma'lumotlar olishni ta'minlash hozirgi zamon kartografiyasining dolzarb vazifalari sifatida alohida e'tibor qaratilgan.

Hozirgi kunda respublikamizda iqtisodiyotni va xususan, qishloq xo'jaligini rivojlantirish, mamlakatimizning tabiiy va mehnat resurslaridan oqilona foydalanish va ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarini inobatga olgan holda, qishloq xo'jaligi tarmoqlarining hududiy tarkibini takomillashtirishga doir keng qamrovli choratadbirlar amalga oshirilmoqda. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida, jumladan «qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish, iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish bo'yicha institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish» kabi vazifalar belgilangan. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda, xususan hududlarning qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish salohiyati va infratuzilma obyektlarini kartografik ta'minlash va GAT asosida mavzuli elektron xaritalarni tuzish uslubini takomillashtirish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Respublikamizda GAT iqtisodiyot tarmoqlarining barcha sohalarida keng qo'llanilmoqda. GATdan foydalanish uchun katta hajmdagi yozma va grafikaviy, hudud bilan bog'langan ma'lumotlarni to'plash va ulardan samarali foydalanishda, zamonaviy GAT dasturida qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish xaritalarini tuzish shu kunning eng dolzarb muammolaridan biridir. Kartografik va geodezik ishlar O'zbekiston Respublikasining “Yer kodeksi” asosida olib boriladi. Elektron xaritalarni yaratish va ularni zamon talab darajasida takomillashtirib borish yerdan foydalanish to'g'risidagi qonunlar va hukumatimiz qarorlarining amalga oshirilishini ta'minlovchi davlat tadbirlari tizimi hisoblanib, xalq xo'jaligi tarmoqlari orasida va tarmoqlar ichida olib boriladi. Shu sababli elektron xaritalash ishlari xalq xo'jaligi tarmoqlarida va qishloq xo'jalik korxonalarida o'tkazilib, ularni faoliyatini yaxshilash, takomillashtirish, uning ilmiy asosini ishlab chiqish eng muhim vazifalardan biri sanaladi va qo'yilgan maqsad, vazifalar nazariy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

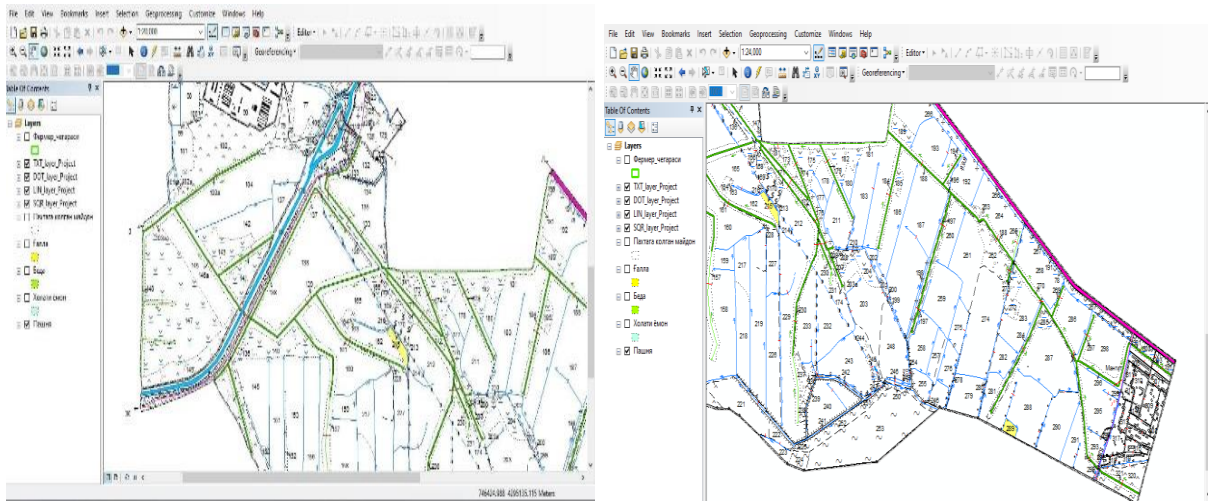
Yer resurslaridan qishloq xo'jaligida nooqilona foydalanish, qurg'oqchilik, tuproq erroziyasi va umuman tuproqning buzilishiga olib keladi. O'rmonlar me'yorida ortiq kesilib ketayotganligidan zahmat chekmoqda. Qishloq xo'jalik ekinlari maydonlari qisqargani holda aholi yashash punktlari kengaymoqda. Shu tarzda yer resurslaridan foydalanishni oqilona boshqarish uchun ob'ektiv omillar soni ortib bormoqda. Bu esa o'z navbatida bevosita yer maydonlari qismlari haqida xilma xil va batafsil axborotni keng ko'lamda katta maydonlar uchun tayyorlashni talab qiladi. Bu ma'lumotlarni tayyorlashda tuman yer resurslari va davlat kadastri bo'limlari quyi bo'g'inda bo'lib, yer axborotni tayyorlashda asosiy pog'ona hisoblanadi. Tuman yerlaridan foydalanish haqidagi umumiy ma'lumotlar yetarli bo'lmay, batafsil axborotlar zarur. Bu esa tumanda yer axborot tizimini yaratishga va takomillashtirishga yaqqol sabab bo'ladi.

Qishloq xo'jaligining elektron xaritalar tizimini yaratish quyidagi muhim xalq xo'jaligi ahamiyatiga ega bo'lgan masalalarni hal etishga qaratilgan:

- ✓ yerdan foydalanish axborotlari bilan ta'minlash;

- ✓ yer resurslarining holati va ulardan foydalanish bo'yicha tuman statistika hisobotini shakllantirish;
- ✓ yer maydonlariga bo'lgan huquqni yalpi ro'yhatga olish bo'yicha ishlarni bajarish;
- ✓ yerdan foydalanish huquqi, yerdan umrbod foydalanish huquqi, yer maydoniga xususiy egalik huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni rasmiylashtirish;
- ✓ xalq xo'jaligi ob'ektlarini joylashtirishni dastlabki kelishish, yer maydonlarini olib qo'yish va berish, yer maydonlarini shahar hududiga kiritish hamda ma'muriy-hududiy o'zgartirish uchun materiallarni tayyorlash;
- ✓ shahar va qishloq hududlarini rivojlantirish maqsadlari uchun; - qishloq xo'jaligini rivojlantirish uchun;
- ✓ yer-suv munosabatlarini oydinlashtirish;
- ✓ yerni narx bo'yicha baholash uchun;
- ✓ yer maydonlarini olib qo'yishdagi zarar va yo'qotishlarni qoplash maqsadlari uchun;
- ✓ yer rusurslaridan oqilona foydalanishni qo'llab quvvatlash uchun;
- ✓ yerdan foydalanish uchun to'lovlarni amalga oshirish uchun;
- ✓ ko'chmas mulk bozorini faoliyati uchun;
- ✓ ipotekani rivojlantirish va boshqalar uchun.

Tuman yer axborot tizimida tuman yerlarining har bir uchastkasi bo'yicha mukammal ma'lumotlar bazasi yig'iladi, saqlanadi, qayta ishlanadi hamda davlat va hususiy talabgorlarga yetkaziladi. Avtomatlashgan yer axborot tizimini quyidagicha ta'riflash mumkin — yer-kadastr axborotini kiritish, unga ishlov berish, saqlash va olishni ta'minlaydigan dasturiy texnik vositalar, ko'lamli-atribut ma'lumotlar bazalari majmuidir. Asosiy avtomatlashgan yer axborot tizimi (AAYAT) bu ma'lumotlarni tizim doirasida boshqa, yer bilan umumlashtirilgan ma'lumotlar bilan uyg'unlashtirish imkonini beruvchi unifikatsiya qilingan koordinatalar tizimidir.

1- rasm. ArcGIS dasturida Qarshi tumani qishloq xo'jalik xaritasini yaratish.

Tumanda elektron xarita har bir massivlar bo'yicha, massivlardagi qishloq fuqorolari yig'ini bo'yicha, fermer xo'jaliklari bo'yicha va har bir yer uchastkalari bo'yicha ishlab chiqiladi. Unda har bir massiv yer tuzuvchilari o'ziga birlashtirilgan hudud haqidagi ma'lumotlarni to'playdilar va tumanga taqdim qiladi. Tuman yer resurslari va davlat kadastri bo'limida bir yoki ikkita mutaxassis u ma'lumotlarni kompyuterga kiritadilar va to'liq axborot ishlab chiqarish jarayonlarning bajarilishini ta'minlaydi.

Xulosa.

Muhim ahamiyatga ega bo'lgan qishloq xo'jaligi sohasida, xususan yer resurslaridan foydalanishda iqtisodiy–huquqiy islohotlarni amalga oshirish agrar sohaning respublikamiz iqtisodiyotida xalq xo'jaligining barcha tarmoqlarida islohotlarni amalga oshirishda asosiy ahamiyatga ega ekanligi belgilangan.

Qishloq xo'jaligi xaritalarini tuzishda GAT dasturlaridan foydalanib, hududlarning tabiiy va ijtimoiy–iqtisodiy sharoitidan kelib chiqqan holda mutanosib ravishda hududini tashkil qilish, mavjud sug'oriladigan yerlar mahsuldorligini oshirishga mintaqa tuproqlarining meliorativ holatini yaxshilash, yerlarni hisobga olish, plan va xaritalarini tuzish natijasida hamda ilg'or fan yutuqlarini qo'llash asosida erishish mumkin. Ushbu tarmoqda yerlarni hisobga olish vazifasini bajarishda mavzuli va qishloq xo'jalik xaritalarini tuzish muhim o'rin tutadi. Ular yordamida voqea va

hodisalarning makon va zamonda tarqalishi ko'rgazmali tarzda ifodalanadi, massiv yerlarini hisobga olinishi va o'ziga xos xususiyatlari taqqoslanadi, ilmiy tahlil qilish imkoni yaratiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 17 iyundagi "Qishloq xo'jaligida yer va suv resurslaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-5742-sonli farmoni.
2. Berlyant A.M. Kartografiya. – M.: Aspekt Press 2002
3. Mirzaliev T., Safarov E.Yu., Egamberdiev A., Qorabaev J.S. Atlas kartografiyasi. O'quv qo'llanma. –Toshkent.: «Universitet», 2015
4. O'.Muxtorov, A.Inamov. “Geoaxborot tizim va texnologiyalar” fanidan amaliy mashg'ulotlarni bajarish bo'yicha o'quv qo'llanma. T.TIMI.2017
5. Safarov E., Musayev I. Geoaxborot tizimi va texnologiyalar. T.,TIMI, 2008 -160 b

